

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Година LXIII

Број 1–2

Београд 2016.

УДК: 811.163.41'373.22:59
811.163.41'37

СЛОБОДАН Б. НОВОКМЕТ*
Институт за српски језик САНУ
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 12.03.2016.
Прихваћен: 20.04.2016.

МЕТАФОРИЧНА ЗНАЧЕЊА ЛЕКСЕМА ИЗ ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ ГРУПЕ НАЗИВА ЗА *ПСЕ* КОЈА СЕ ОДНОСЕ НА ЉУДСКЕ ОСОБИНЕ**

Предмет нашег рада је лексиколошка и лингвокултуролошка анализа зоолошких лексема које у основном значењу денотирају животињу из категорије *пас* (*пас, кер, куја, кучка, цукела* и сл.), а које у различитим секундарним реализацијама реферишу на човека као носиоца одређених, углавном негативно конотираних особина. Преко теорије о *Великом ланцу постојања* и семантичке анализе примера, покушаћемо да утврдимо а) на које људске особине реферишу лексеме којима се именују пси и б) на који начин су народно знање, колективна експресија и културолошка конотација, својствени за народну националну културу, утицали на то да зооними из ове категорије добију, махом, негативну секундарну семантичку обележеност.

Кључне речи: зоолошки називи, зоосемија, лексичка метафора, колективна експресија, експресивна лексика, Велики ланац постојања.

1. Теоријски оквир истраживања

1.1. Предмет нашег рада представљају зоолошки називи, или зооними,¹ из лексичко-семантичке групе назива за *псе* чија се метафорична значења односе

*Slobodan.Novokmet@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског стандардног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за просвету и науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ По препоруци М. Шћепановића (Шћепановић 2002: 321–326) *зооним* треба схватати и употребљавати као део ономастичког терминосистема који се односи на властита имена животиња и дијалекатско-лексиколошка, тј. ономастичка проучавања. Међутим, имамо у виду да се у српској лингвистичкој традицији, пре свега у лексиколошким и фразеолошким истраживањима, стандардизовала апелативна употреба термина *зооним*, под утицајем руске литературе и потребе да се општи називи животињских врста именују једночланим термином.

на људске особине. То значи да лексички корпус нашег истраживања, осим лексеме *пас*, чине и друге лексичке јединице које денотирају припадника категорије „домаћа животиња, сродна вуку, *Canis familiaris* из пор. *Canidae* који има изострено чуло слуха и мириса [...] а служи човеку као чувар куће [...]” (РСАНУ), оба пола, а то су: *кер*, *куја*, *кучка*, *керуша*, *кер*, *цукела*, *цукац* и сл. Грађу за овај рад ексерпирали смо из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика* (РСАНУ), *Речника српскохрватског књижевног језика* (РМС), *Речника српског језика* (РСЈ) и *Речника српског жаргона* Драгослава Андрића (РСЖ).

1.2. Процес метафоричке екстензије зоолошких назива са изворног домена (животиња) на циљни домен (човек) у лингвистичкој науци је познат и као *зоосемија*. То значи да се називи животиња често користе да „представе људске особине” (Милић 2013: 198). Овај процес може да се означи изразом типа *X*, *човек је Y*, *животиња*, и служи за реферисање на људска бића (Милић 2013: 197), нпр. *крава* – 2. *фиг.* ’гломазна и незграпна, трапава, лења женска особа’ (РСАНУ) или *вук* – 2. *б.* ’прекаљен борац, јунак, јуначина’ (РСАНУ) и сл.

1.3. Један од разлога постојања *зоосемије* у различитим језицима утемељен је у човековим културолошким и вредносним стереотипима да животиње поседују одређене, понекад искривљене, карактеристике које се примењују на невољена и презрена људска бића (Persson 1990: 169, према Кјетилка, Клепарски 2005: 27). У питању су значењски елементи за које „човек на основу искуства верује да их нека животиња има или јој их приписује на основу њиховог понашања или нарави јер са њима долази у додир” (Штасни 2011: 308), што значи да се базирају на искуству и суживоту с различитим животињама и последица су устаљеног доживљаја животињског понашања, али могу да иду и у ред предрасуда или стереотипних доживљаја животиња.

1.4. Оваква значења зоонима сматрамо *експресивним*, а зоониме који их реализују називамо *експресивном лексиком*. С. Ристић под *експресивношћу* подразумева сложену карактеристику „која се најопштије може одредити као изразита изражајност, која се остварује или конотативном семантичком структуром или нарочитом гласовном структуром” (Ристић 2004: 18).²

1.5. Сличност изворног и циљног појма у овим процесима никад није апсолутна и комплетна, већ је заснована на некој од компонената, као што су, рецимо, *функција*, *облик*, *боја*, *положај*, *порекло* итд. (Драгићевић 2010: 148), које могу бити захваћене процесом „метафоричне трансформације” (Гортан-Премк 2004: 115), или пак на семама колективне експресије. Интерпретација овакве фигуративне употребе животињских назива према А. Вјежбицкој зависи од пет базичних тематских параметара у вези са животињама: *места њиховог ста-*

² Ауторка на примеру лексеме *мачак* илуструје како функционише тип јединице повишеног степена експресије. У питању је особа која се понаша лукаво, препредено; лукавство и препреденост таквог типа у овој ситуацији субјекат не одобрава и зато избором имена из сфере животињског света исказује своје непоштовање, презир (и сл.) према датој особи (семантичка деривација), чиме се јавно износи неодобравање, и у исто време остварује право да се у конкретној комуникативној ситуацији буде увредљив/заједљив (Ристић 1996: 66).

новања (habitat), величине (size), изгледа (appearance), понашања (behavior) и односа људи према животињама (relation of the animal to people) (Вјежбица 1985: 161), при чему је однос који се успоставља између човека и животиње културолошки условљен доживљајем одређене животиње из перспективе језичке заједнице. Мартса модификује ову класификацију успостављајући четири категорије: *станиште* (место и услови живота одређене животиње), *изглед* (типична величина, облик, боја крзна итд.), *понашање* (идиосинкратичне форме понашања, кретања, храњења) и *однос са људима* (различити аспекти друштвене корисности одређене животиње са становишта језичке заједнице) (Мартса 1999: 77). Прћић и Халупка (1998) допуњују Мартсине четири тематске области, па типологију карактеристика које најчешће мотивишу пренос назива са животиња на људе представљају на следећи начин: а) *изглед* (величина и боја коже/крзна, нпр. *Слону један!*) б) *начин исхране* (*Лешинару један!/Свињо алава!*); в) *интелигенција* (*Ђурко глупава!*); г) *карактер* (*Мајмуне безобразни!, Шкорпијо одвратна!, Мазго тврдоглава!*) (Прћић, Халупка 1998: 298).

1.6. Семе колективне експресије,³ које мотивишу већину ових значења, јесу семантичке компоненте лексеме засноване на „уверењима и представама целе језичке заједнице о појму који је именован датом лексемом, а мотивисане су извесним стереотипима једног народа о свету који га окружује, и представљају имплицитне елементе који се увек остварују у одређеном контексту, који је обично објективно непроверљив” (Драгићевић 2010: 72). Управо због тога семе колективне експресије спадају у „потенцијалне компоненте семантичке експресије и налазе се на периферији семске структуре лексема” (И. 99).⁴

2. Преглед досадашњих истраживања

2.1. По питању циљних домена секундарних значења, Д. Гортан-Премк је описала две врсте метафоричког преноса номинације код зоонима: а) они прелазе или у назив са значењем каквог предмета, без експресивне маркираности (нпр. *коњ* – гимнастичка справа) или б) у назив са значењем каквих особина које се у колективној експресији приписују полазном појму (нпр. *коњ* – незграпан и глуп, ограничен човек; *гуска* – глупа женска особа) (Гортан-Премк 2004: 115). Према Д. Гортан Премк, једна од основних врста метафоричких асоцијација заснованих на семама колективне експресије јесте она којој је полазна лексема

³ Семе колективне експресије могу се означити и као недијагностичка обележја појма. О њима је писао Т. Прћић: „Недијагностичка обележја, међутим, могу играти посебно важну улогу у анализи пренесеног значења, као у примеру *He's a fox*, он је лисац, где се лукавост, претпостављена особина лисице из дословног значења, преноси на човека, и тако повезује та два значења” (Прћић 1997: 43).

⁴ На колективну експресију утичу, пре свега, култура, традиција и обичаји једног народа (Драгићевић 2010: 73). На пример, у скандинавским земљама је распрострањен лов на китове, те не чуди што Норвежани користе метафору *кит* када говоре о крупним, дебелим женама. Говорник српског језика изабраће животињу која је у његовој култури заступљенија, те ће дебелу жену назвати *кравом* или *крмачом*.

зооним, а циљна човек (нпр. *лав* представља храбру, неустрашиву особу) (Гортан-Премк 2004: 107).

2.2. Метафоричким значењима зоонима који се односе на људске особине у српском језику бавила се А. Ранђеловић на корпусу једнотомног *Речника српског језика* (Ранђеловић 2012). Класификујући особине на којима се заснивају зоонимске метафоре, А. Ранђеловић је показала да животињама најчешће приписујемо своје духовне особине.⁵ У оквиру људских особина које се изражавају зоонимима посебно је издвојила *злобу*, односно *рђавост* (*гњида*, *псето*) и *глупост* (*магарац*, *ћурка*), и то код оба пола.⁶

2.3. Н. Ристивојевић Рајковић је поставила фокус свог научног интересовања на упоредну семантичку анализу зоолексема у српском и норвешком језику, са циљем да покаже лексичке и културолошке сличности и разлике између двају језика у концептуализацији зоонима (Ристивојевић Рајковић 2014). Екцерпирајући грађу из речника жаргона обају језика, ауторка уочава да се жене и мушкарци негативно карактеришу по неколико основа, као што су нпр. физички изглед (дебљина или мршавост – срп. *свиња*, *крмак/крмача*, *комацац*), духовне особине (слаб карактер, кукавичлук и брбљивост – срп. *гњида*, *мекушац*, *аспида*, *кокошка*, *ћурка*) и сексуалност⁷ (повишена сексуална активност – срп. *дропља*, *чавка*) (Ристивојевић Рајковић 2014: 137–139). С друге стране, закључак С. Халупке Решетар и Б. Радић јесте да се животињски називи у српском језику чешће користе у функцији грдње, злостављања и псовки (енг. *abuse*) него у функцији исказивања нежности (енг. *endearment*) (Халупка Решетар, Радић: 2003: 1900).

2.4. Бројни аутори изучавали су зоонимску метафорику у оквиру зоосемичног модела номинације, усмеравајући пажњу на секундарне реализације зоонима којима је циљни домен човек, а резултат повишен степен социјалне дерогације, тј. друштвеног ниподаштавања. К. Хајнс се бавила појмовном метафором пожељне жене су мале животиње (*DESIRED WOMAN AS SMALL ANIMALS*) оличеном у при-

⁵ Најпре одређену животињу персонификујемо, тј. приписујемо јој људске особине. Тако, на пример, *лисица* за нас постаје лукава животиња. Затим, уочавајући сличност између понашања и особина одређених животиња и човека, новим метафоричким преношењем називе тих животиња поново усмеравамо на особе одређеног карактера или физичког изгледа. Зато се лукавој жени можемо обратити са: „*Лисице* једна!” (Ранђеловић 2012: 90). Оваква експресивна значења се на плану језичког система реализују као одређени национални и културни стереотипи (Ристић 2004: 242).

⁶ У раду се узроци овакве колективне експресије објашњавају перцепцијом понашања појединих животиња у српској култури, на пример „за већину животиња које човек користи зарад сопствене добити (гаји их да би се хранио њиховим месом) верује се да су глупе (*во*, *волоња*, *говече*, *гуска*, *гушица*, *коза*, *крава*, *овца*, *теле*, *ћуран*, *ћурка*). Животиње које га лако преваре како би кришом дошле до свог плена (*лисац*, *лисица*, *мачак*) човек назив лукавим” (Ранђеловић 2012: 100). Такође, осећањем страха као реакцијом на непознато мотивише се негативна конотација оним животињама са којима човек није у контакту или које су митолошког карактера, као што су аждаја, ајкула, ала, бестија, хијена, па се они који се називају њиховим именима сматрају грабљивим и крволочним (И. 100).

⁷ „Представници феминистичке лингвистике су најгласнији у оцени да је сексизам у језику свеprisутан и да се у њему највише истиче статус жене као сексуалног објекта, док су остали аспекти женског бића запостављени” (Ристивојевић Рајковић 2014: 139). „Језик одражава инфериорну друштвену позицију жене, која је најчешће виђена као сексуално биће, пасивни предмет жеље мушкарца или као неинтелигентна, брбљива и подмукла особа” (Ристивојевић Рајковић 2008: 45).

мерима као што су *пиле*, *маче*, *лисица* (chick, kitten, fox) (Хајнс 1999: 9). Наше искуствено знање о животињама конотира и њихову употребу, нпр. *кучка* (bitch), *кљузе* (rag), *ровка* (shrew) познате су као животиње негативне конотације због свог понашања или изгледа (И. 13). Бавећи се зоонимском концептуализацијом мушкараца и жена у енглеском и шпанском језику,⁸ Родригез (2009) напомиње да се животиње као што су *пас* и *мачка* (чак и у својим хипокористичким облицима – *pussy*, *kitten*, *puppy*) често конотативно доводе у везу са промискуитетном или непривљачном женом, између осталог и зато што се *мачке* најчешће доживљавају као бића ноћи и део фолклорне традиције која их повезује са вештицама.

2.5. Када су посреди појмови из лексичко-семантичке групе назива за *псе*, Кјетилка и Клепарски, на материјалу енглеског језика, потврђују да секундарна значења различитих лексема које се у примарном значењу односе на *пса* – у негативном контексту упућују на људе, нпр. *dog* (безвредна, кукавичка особа; издајица, цинкарош); *bitch* (зловна жена склона промискуитету); *puppy* (празноглава, ташта особа); *cur* (набусита, лоше васпитане, ниске, кукавичке особе); *tyke* (особа лошег карактера, лења, зловна, пакосна или лоше васпитана (Кјетилка, Клепарски 2005б: 30), што нам говори да је оваква културолошка контекстуализација заједничка многим народима.

3. Метафора Великог ланца постојања

3.1. Да бисмо говорили о зоосемији, треба да кажемо нешто више и о појмовној метафори ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА (и обратно ЖИВОТИЊА ЈЕ ЧОВЕК) као и о метафори Великог ланца постојања, која мотивише такву врсту преноса са изворног на циљни домен и пружа могућност да се овај феномен изучава са аспекта теорија о појмовној метафори и метонимији.

Преко метафоре Великог ланца постојања (The great chain of being),⁹ коју су први описали Лејкоф и Тарнер 1989,¹⁰ а чије поставке налазимо још код Платона и Аристотела, пружа се објашњење зашто су називи животиња широко распрострањени да одреде људске карактеристике и зашто се у различитим језицима животињама приписују црте људског карактера. У питању је когнитивистички представљена народна теорија (folk theory) о односу међу појмовима у свету, која се концептуализује као вертикални хијерархијски ланац: БОГ – ЧОВЕК – ЖИВОТИЊА – БИЈКА – НЕОРГАНСКА МАТЕРИЈА. „Entitetsi na svakoj višoj razini posjeduju

⁸ Оваквом поделом између мушкараца и жена може се наслутити каква је улога наметнута женама од стране друштва – ситне домаће животиње са којима се поистовећују жене упућују на то да женска улога у друштву треба да буде ограничена на кућу и домаћинство, док мушкарци, будући повезивани са дивљим животињама, треба да буду слободни и без граница (Родригез 2009: 83).

⁹ О овој метафори може се говорити као и о Великом ланцу бића или великом ланцу.

¹⁰ Говорећи о метафори Ахил је лав Лејкоф и Тарнер кажу да разумевање Ахиловог карактера преко лављег инстинкта захтева од нас да разумемо Ахилу постојаност и храброст преко крутости животиње. У овом смислу се постојаност, као особина вишег степена, објашњава инстинктивном особином животињске крутости (Кјетилка, Клепарски 2005: 25).

sve odlike bića na nižoj razini te dodatnu odliku koja ih određuje i osigurava im višu poziciju u lancu” (Милић 2013: 200).

Према концептуалној хијерархији ове теорије, људи поседују особине и понашање вишег степена, док животиње располажу само инстинктивним понашањем. „Када се одређени степен овог ланца користи да би се боље разумео други ниво ланца, онда то постаје метафорички систем” (Кевечеш 2010: 124). Овај ланац подразумева два типа метафоричног мапирања када посматрамо однос човека и животиње:

- а) мапирање животињских својстава или особина на човека (зооморфизација), нпр. *Он је свиња!*
- б) мапирање људских својстава или особина на животињу (антропоморфизација), нпр. *веран пас*.

3.2. Како запажају Лејкоф и Тарнер (Лејкоф, Тарнер 1989: 172), метафора *Великог ланца постојања* омогућава нам да разумемо опште карактеристике људског понашања преко познатих „не-људских” карактеристика, а један од најсложенијих домена преко кога разумемо људско понашање су управо животиње.¹¹

4. Пас у српској култури и фразеологији

4.1. Веза између човека и пса вероватно је најстарија веза човека са неком животињом.¹² Уобичајено је чути да је пас најплеменитија и најрационалнија животиња, очовечена и култивисана, будући да је човек све његове природне способности подесио и развио у складу са својим потребама (Висковић 2009: 271). „Pas se može instrumentalizovati za ogroman broj svrha – za lov, vuču, čuvanje posjeda i stada, borbu, pomoć invalidima, policijska zadatke, rat itd.” (Висковић 2009: 273), тј. природно је послушан, разуме нешто од људског говора, препознаје када га дозивају и сл.

4.2. Пас заузима и значајно место у историји ако узмемо у обзир књижевно и митолошко наслеђе. За њега Хомер у 17. певању Одисеје каже како је једини препознао Одисеја након повратка из рата (Видовић Болт 2011: 72). У делима средњовековне уметности пас је смештен уз женске ноге и симболизује верност и осећајност, а крсташи су представљани са псом као знаком верности служења

¹¹ Наше „народно” (folk) разумевање животињских карактеристика је метафорично, реагујемо на њих и третирамо их као да су особе са тим својствима; оне се понашају инстинктивно, а ми користимо језик људских карактеристика да опишемо њихово понашање: *лукавост, верност, непристојност, зависност, несталност* су људске карактеристике и када их приписујемо животињама, онда разумевамо њихово понашање преко људских мерила (Лејкоф, Тарнер 1989: 194). Ово нас води до метафора људи су животиње и људско понашање је животињско понашање.

¹² „Пас је најнеобичнији, најсавршенији и најкориснији потомак кога је човек икада произвео. Чitava његова врста постала је власништво човека. Свака поједина јединка ове врсте припада човеку, свом господару, припада му сасвим, управља се према његовим обичајима, познаје и брани његово имање и остаје му верна до смрти” (Брем 1967: 101).

Богу (И. 72). „Сократ се често заклињао на пса ... Спартанци су богу рата жртвовали пса. Грци су псима подизали споменике, али упркос тога реч 'пас' значила је код њих погрду. Међутим, Јевреји су презирали пса, као што доказују многа места у Библији, а Арапи га презиру и данас” (Брем 1967: 110).

4.3. Лексема *пас* заузима истакнуто место као компонентни члан многих фразеолошких конструкција у српском језику. Из истраживања Ј. Ковачевић о поредбеним фразеологизмима (еталонима) издвајамо податак да се на месту компаратума од животиња најчешће налази, између осталих, и *пас*, чији се појам у колективној свести говорника српске лингвокултуралне заједнице концептуализује, с једне стране, као синоним тешког рада, тешког живота уопште (*уморан као пас*, *мршав као пас*), и с друге као симбол оданости и зависности од господара (*веран као пас*, *љубоморан као псето*) (Ковачевић 2015: 37). И. Видовић Болт подсећа да се са *псам* упоређује лажљива особа, уморан човек, љутит човек, човек недоличног понашања (Видовић Болт 2011: 73). Из радова чији су предмет фразеолошке јединице са зоокомпонентом у руском језику утврђујемо изразите сличности у културном контексту двају блиских словенских народа, нпр. зооним *собака/пас* подразумева у руском језику постојање обележја: уморан, гладан, презрен, љут, бесан, веран, одан (Кишова 2000: 154);¹³ С. Гољак је утврдила да је *пас* најактивнији зооним у српској и белоруској фразеологији, као и у енглеској, немачкој, француској, руској, украјинској, пољској и др. (Гољак 2005: 175).

4.3.1. Иако је *пас* познат као поуздан пријатељ и кућнепазител, интелигентна и верна животиња (Видовић Болт 2011: 72), чији је живот крај људи у Европи и Сибиру почео још пре 15 хиљада година (Висковић 2009: 188), кроз фразеолошки материјал српског језика (из 19. тома РСАНУ) истичу се ипак углавном његове негативне особине које су у вези са тешким, неповољним животом или slabим карактерним цртама: **бити бос као пас** (бити сиромашан); **бити као касапски пас** (бити поводљив); **бити као пас на сену** (бити саможив); **као пас у ражи** (запасти у тешкоће); **пазарити као пас на вашару** (лоше проћи); **нахрани пса да те уједе** (каже се кад неко некоме учини какво добро, а овај му узвраћа каквим неделом); **лајати као пас на звезде** (безразложно износити лажи), а познати су и изрази с присвојним придевом пасји: пасји дани, пасја зима итд.

4.3.2. „Лексема *пас* (веран, љубоморан, мршав, уморан) у српском језику је ослободила значењске нијансе које су у вези са веровањима о псу као хтонској, демонској, нечистој животињи” (Кулишић 1970: 241).¹⁴ *Пас* се чак назива

¹³ Други начин коришћења фразеологизама са зоонимном компонентом *собака/пас* је њихова употреба као метафоричке карактеристике човека, где се зооним употребљава већ у фигуративном (пренесеном) значењу, нпр.: *Собака! Щенок! Сука! Псу један! Пашче једно! Кучко једна!* То су погрдна, пејоративна ословљавања човека у функцији негативне карактеристике особе којој се обраћа аутор (Кишова 2000: 153).

¹⁴ „Пред падање града пси се гоне од куће јер су нечисте животиње ... девојка не удара пса ногом јер се неће оћи удати ... Ако пас залаје о Бадњој вечери, тиме слути на смрт у кући” (СМР 1998: 345–346).

и *вашком* (1. а. пас, псето, РСАНУ). И друге речи негативне конотације воде порекло од лексеме *пас*, нпр. им. *псовка* и гл. *псовати* (псовање, псовач и сл.) (*prasl.* **рьsovati*, *rus.* *psovát'*, *češ.* *psouti*, Скок: 1971–1974), што је испрва значило говорити некоме или обраћати му се као псу. И секундарно значење лексеме *псина* (аугм. и пеј. од *пас*) има негативну конотацију и односи се на обешељалук (РМС), односно учињену пакост, подвалу. Именица *кучкалук* (< *кучка*) односи се 'завист, завидљивост, злобу, пасјалук' (РСАНУ), а *пасјалук* на 1. а. 'лоше особине код човека, неваљалство, злобу, пакост; злобан, пакостан поступак, злобно, пакосно дело; љутњу, срџбу, бес' (РСАНУ).

4.4. Ово нам потврђује да је *пас*, генерално, осим што је поистовећиван са тешким, луталачким животом и носиоцем беснила, често довођен у везу са атрибутима глади, сиромаштва, недоличног и насилног понашања, прљавштине. То су, вероватно, биле карактеристике које су се приписивале неприпитомљеним псима луталицама у првобитним градским срединама, где је пас често пратио човека покушавајући да му се приближи и умили.¹⁵ „U azijskim državama zadržava svoju staru ulogu čistača otpada i pamti se kao žderač leševa” (Висковић 2009: 275). Н. Висковић лошу конотираност пса види у „ropski podložnom karakteru psa i njegovom prljavošću čistača otpada i lješinara iz prošlih civilizacija [...]” (И. 59). Он још подсећа како је „pasja odanost toliko zadivljujuća koliko i vrijedna prezira [...] naročito u slučaju [...] kada pas voli i bezgranično se pokorava i čovjeku koji ga zlostavlja, povređuje i ponižava, pa se tako pokazuje kao uzor ropskog, kukavičkog i bijednog karaktera” (И. 59).¹⁶

5. Секундарна значења лексема из лексичко-семантичке групе назива за *псе* која се односе на људске особине

5.1. Из радова Н. Ристивојевић Рајковић (2008, 2014) и А. Ранђеловић (2012) видимо да се зоонимске метафоре могу односити на широк дијапазон људских особина, пре свега на физички изглед, карактерне особине, интелигенцију.

5.2. Примери за истицање *негативних*, тј. *непожељних људских особина* изразито су продуктивни у овом типу метафоричке трансформације, чиме се потврђује Кевечешов закључак да већина „животињских” метафора приказује негативне људске особине које он сврстава у категорију изражавања непожељности (UNDESIRABILITY) (Кевечеш 2010: 154). Непожељне физичке особине могу да се тичу човекове дебљине (*крава*, *слон*), мршавости (*комарац*, *глиста*), ружноће (*мајмун*, *јарац*, *гуштер*), односа према хигијени (*свиња*, *крмача*), физичке

¹⁵ „Због велике бројности на појединим местима многе врсте паса причињавају велике штете, па зато их људи немилосрдно прогоне и уништавају” (Брем 1967: 90).

¹⁶ „U svim jezicima vezuje se nadasve mnogo ružnih značenja upravo za najvjernijeg čovjekova prijatelja – za psa, npr. u njemačkom s pridjevom hündlich (prljavo, servilno, besramno itd.)” (Katcher 1984, према Висковић 2009: 59).

слабости (*црв*), неспретног кретања (*патак*, *дропља*) и сл.¹⁷ Из групе назива за *псе* издвајамо један пример који упућује на негативно конотирану људску физичку особину, и то из жаргонског регистра:

<i>пас</i>	м 1. зоол. а. домаћа животиња, сродна вуку, сисар <i>Canis familiaris</i> из пор. <i>Canidae</i> који има изострено чуло слуха и мириса (одгајан у великом броју раса), а служи човеку као чувар куће и стоке...	ружна девојка (РСЖ)
------------	--	---------------------

Значење се односи на непривлачан физички изглед женске особе. Закључујемо да се ово значење темељи на *недијагностичким* особинама, одн. да је део *колективне експресије* српске, одн. словенске културе која се може заснивати на стереотипима лингвокултуролошке заједнице. Такође, значење може водити порекло од еталонске фразеолошке јединице **ружан као пас**, односно супстантивизације тог фразеологизма у поредбену јединицу и потврђује оријентацију ка критици физичког изгледа код жена.

5.3. Примере који се односе на човекове *духовне карактеристике* можемо да поделимо на оне који третирају његову а) *интелигенцију*, б) *карактер*; в) *понашање* и г) *емоције и расположења*. Ако под интелектом подразумевамо човекову развијену интелектуалну способност захваљујући којој спознаје сложене појаве и производи нова достигнућа, тј. памет, разум, ум (Видовић Болт 2013: 3), онда нам се из лексичко-семантичке групе назива за *псе* намећу три примера који реферишу на снижен степен интелектуалног деловања код човека, реализован у жаргонском регистру:

<i>кер</i>	м 1. а. пас уопште	глупак (РСЖ)
<i>цукац</i> , <i>цукела</i>	м 1. велики сеоски пас, псина; пас који није расан	сељак, простак, примитивац, гад, подлац, неспретњак, неспособњак, глупак (РСЖ)

Уочљиво је, међутим, да велики број лексема којима се именују припадници животињског света реферише на особину смањеног интелектуалног капацитета код човека (*кокошка*, *ћурка*, *гуска*, *во*, *коњ*, *магарац*, *ован*, *сом*, *теле*, *тетреб*, *ћуран* и сл.). Треба узети у обзир да су овакве конотације настале у оквиру „народне теорије” о томе како се одређене животиње понашају и које су им доминантне карактеристике. У свести човека окруженог домаћим животињама,

¹⁷ Н. Ристивојевић-Рајковић примећује да „уколико се сви зооними са метафоричним значењем 'жена' и 'мушкарац' као носиоцима физичких особина поређају по вредносној скали, запажа се да се метафоризација оба пола много чешће врши на основу непожељних него на основу пожељних особина” (Ристивојевић-Рајковић 2008: 47).

које узгаја и чува зарад сопствених интереса,¹⁸ те које је укротио и прилагодио својим потребама и навикама обезбеђујући им и станиште и заштиту, могла се временом јавити сумња у њихову интелигенцију. Чак је и званичан став цркве дуго био да су животиње бића без разума створена од Бога да служе људима, и да је Творац њима дао само живот, а нама и душу (Висковић 2009: 343–344).

5.4. Највише примера из групе назива за *псе* реферишу на људске *карактерне особине*, које схватамо као одређење изразитих иманентних морално-психичких особина, односно као људску природу, морал и темперамент. Зоонимима се, пре свега, упућује на карактерне особине којима је заједничка компонента ЗЛОБЕ (опакост, подмуклост, превртљивост, окрутност), и РЂАВОСТИ, те на карактерна одређења као што су *гад* и *нитков*, односно на моралну неподобност и ниске моралне квалитете.¹⁹

<i>кер</i>	м 1. а. пас уопште	2. фиг. погрд. онај који својим поступцима изазива презир, гнушање, лоша, покварена особа, лош, рђав човек (РСАНУ)
<i>куја</i>	ж 1. женка пса, кучка, керуша	2. фиг. погр. зла, рђава женска особа; покварена, неморална женска особа (РСАНУ)
<i>кучак</i>	м 1. а. пас мужјак, пас уопште, псето	2. фиг. погрд. лош, зао човек (РСАНУ)
<i>кучка</i>	ж 1. женка пса, куја, керуша	2. фиг. погрд. рђава, зла жена; неморална, бескарактерна особа уопште (РСАНУ)
<i>куче</i>	с 1. млад, мали пас, псетанце, псето, пас уопште	2. фиг. погрд. лош, зао човек (РСАНУ)

¹⁸ На пример, за већину животиња које човек користи зарад сопствене добити (гаји их да би се хранио њиховим месом) верује се да су *гупе* (*во, волоња, говече, гуска, гушица, коза, крава, овца, теле, ћуран, ћурка*) (Ранђеловић 2012: 100).

¹⁹ И А. Ранђеловић у свом раду као доминантну духовну особину у зоонимској метафорици бележи злобу, односно *рђавост* (*аждаја, аспид, буба, вук, вулица, гамад, гњида, гуја, звер, змија, јајара, кер, кобац, крмак, крмача, куја, курјачица, кучак, кучка, лисица, пас, псето, смрдибуба, смрдиврана, тигар, уш, џукац, иштене и џуша*) (Ранђеловић 2012: 101).

<i>пас</i>	м 1. зоол. а. домаћа животиња, сродна вуку, сисар <i>Canis familiaris</i> из пор. <i>Canidae</i> који има изоштрено чуло слуха и мириса...	2. експр. свиреп, суров човек; нитков, хуља; 2. погрд. а. онај који својим поступцима изазива презир, зао, рђав човек; 6. покр. циција, тврдица (РСАНУ); неугодна особа (РСЖ)
<i>пасјак</i>	4. погрд. човек пасје, зле нарави (РЈА, РМС)	
<i>пасјак</i> = <i>пасјака</i> (<i>пасја-киња</i>)	1. погрд. покр. женска особа пасје нарави (РМС); покр. 1. погрд. рђава, зла женска особа (РСАНУ)	
<i>џукац,</i> <i>џукела</i>	м 1. велики сеоски пас, псина; пас који није расан	2. фиг. погрд. неваљалац, нитков (РМС) сељак, простак, примитивац, гад, подлац, неспретњак, неспособњак, глупак (РСЖ)
<i>штене</i>	с 1. младунче пса, псетанце	неваљало, рђаво дете или уопште неваљала, рђава, зла особа, псето (РСЖ)

Примећујемо укрштања неколико карактерних црта унутар семантичког садржаја једне лексичке јединице, нпр. секундарна значења лексеме *пас* која се односе на карактерне особине могу се распоредити на три тематска поља нежељне конотираности: *тврдицук* (6. покр. циција, тврдица, РСАНУ); *свирепост* (2. експр. свиреп, суров човек; нитков, хуља, РСАНУ) и *злоба* (2. погрд. а. онај који својим поступцима изазива презир, зао, рђав човек, РСАНУ),

Тако можемо да кажемо да је повезивање особина злобе, подмуклости, превртљивости и опакости са *псом* у вези са колективном народном експресијом према којој се ова животиња доминантно доживљава као биће ниског порекла којему је својствен тежак и паћенички живот, али и особина агресивности, која се идентификује са подмуклошћу, суровошћу.

5.5. На особине које се односе на човеково *понашање*, схваћено као општи однос човека према другим људима, стварима и појавама, и оличено у његовим поступцима, реферише неколико примера из групе лексема којима се именују *пси*:

<i>кер</i>	м 1. а. пас уопште	мангуп, простак, примитивац, сељак (РСЖ)
<i>лајавац</i>	м 1. пас који много лаје	2. погрд. онај који много и свашта говори, брбљивац, блебетало, онај који грди, куди, говори нешто љутито, пакосно, небираним, увредљивим речима, заједљивац (РСАНУ)
<i>лајавица</i>	ж 1. она која много лаје, обично о женки пса	2. погрд. а. женска особа зла, лајава језика, брбљивица, торокуша (РСАНУ)
<i>цулов</i>	м велики овчарски пас	сељак, простак, примитивац, скоројевих, ништак, никоговић, подлац, гад, клеветник, лажов (РСЖ)
<i>цукац, цукела</i>	м 1. велики сеоски пас, псина; пас који није расан	сељак, простак, примитивац, гад, подлац, неспретњак, неспособњак, глупак (РСЖ)

Видимо да од особина *понашања* доминирају *брбљивост*, одн. *причљивост*, црта која се темељи на дијагностичким, реалним и перцептивним особинама *пса* (упорно и досадно лајање) и *примитивизам* (простаклука), црта која се темељи на колективној експресији о псу као животињи ниског, неугледног порекла.

5.6. На човека као носиоца неког *емотивног стања* или *расположења* зоонимима из групе лексема којима се именују *пси* упућује се само једним жаргонски реализованим примером:

<i>питбул</i>	неуравнотежена, љута особа, сурова, агресивна особа (РСЖ)
---------------	---

Као што видимо, одређеној врсти пса (*питбул*) приписују се особине агресивности, суровости, неуравнотежености. На љуту и бесну особу, пре свега, реферишу животиње које се сматрају опасним по човека и које могу да угрозе људски живот (*змија, зоља, осица, рис, тигрица*). У питању је негативна колективна експресија која се образује повезивањем инстинктивног животињског понашања (које подразумева самоодбрану, рефлексно реаговање на опасност и угроженост) са типичним људским емоцијама повишеног степена и негативне конотације (љутња, бес, свадљивост, суровост и сл.).

5.7. Један од аспеката човекове психо-физичке карактеризације који се може изразити зоонимским матафорама, поготово из групе назива за *псе*, јесте и поље његове *сексуалности*. И Н. Ристивојевић Рајковић издвојила је *сексуалност* као посебну категорију човекове карактеризације (2008: 49).

<i>вијсла</i>	ж 1. а. в. вијља	2. фиг. витка и живахна женска особа; жена лаког морала (РМС)
<i>вијља</i>	ж 1. а. врста ловачког пса птичара или гонича	2. фиг. а. млада, женска особа, шипарица, жива, несташна девојка, жена лаког морала, кокета 2. фиг. б. покр. жена склона неморалу (РСАНУ)
<i>кера</i>	ж в. кер	2. фиг. б. погрд. блудница (РСАНУ)
<i>куја</i>	ж 1. женка пса, кучка, керуша	2. фиг. погрд. зла, рђава женска особа; женска особа лаког морала (РСАНУ)
<i>кучка</i>	ж 1. женка пса, куја, керуша	2. фиг. погрд. рђава, зла жена; неморална, бескарактерна особа уопште (РСАНУ)

Видимо да се ове особине могу подвести под слободно сексуално понашање које подразумева блудничење, разврат, склоност промискуитету.²⁰ Овим примерима потврђује се метафора коју Н. Ристивојевић Рајковић (2008: 49) издваја: СЕКСУАЛНО АКТИВНА ЖЕНА ЈЕ ЖЕНКА ПСА (*кера*, *вук*, *вијсла/вијља*) која показује друштвену осуду и негативно доживљавање слободних сексуалних активности код жена. Тако се потврђују општи друштвени стереотипи, карактеристични за средине са патријархалном традицијом, у којима се сексуална активност код жена осуђује, и самим тим доводи у везу са негативно конотираним животињама, док се код мушкараца, напротив, охрабрује и подржава (*ждребац*, *бук*, *пастув*). О сексуалној конотацији женке пса писала је И. Видовић Болт: „Ženska psa potvrđena je u hrvatskom frazemu kao *kuja s lanca*. Njime se opisuje ženska osoba koja se otrgla strogoj sredini u kojoj živi i odabrala nemoralni način života. Leksema *kuja* u konotativnom je značenju izuzetno pejorativna i odnosi se na ženu sklonu intrigama” (Видовић Болт 2011: 76).

5.8. Наредни примери односе се на категорију афективних значења искључиво експресивно-емотивне функције, која се користе у дискурсу повишене емотивне конотације (свађама, псовкама, узвицима, грубом и некултурном обраћању и сл.). Примери су доминантно означени квалификатором *nej*. (оративно) и *погрд.*(но):²¹

²⁰ Занимљиво је да се *похотљивост* у зоонимској метафорици која се односи на особе женског пола доживљава као врло непожељна – похотљива жена је *раскалашна*, *блудна* и *кокетна* (Ранђеловић 2012: 102).

²¹ Квалификатором негативне експресивности *погрд.*(но) обележава се у речницима српског језика лексика која има највећи степен негативне конотације, и која се најуже може дефинисати као *увредљива*.

<i>паишче</i>	м млади пас, пас уопште	2. фиг. погрдан назив за: а) дете б) одраслог човека (РСЈ)
<i>псето</i>	с 1. <i>пас</i> , <i>млади пас</i>	2. фиг. човек који изазива презир својим поступцима, уопште као погрдна и увредљива реч (РМС)
<i>псина</i>	ж 1. аугм. и пеј. од пас	2. фиг. и пеј. псето (2) (РМС)
<i>штене</i>	с 1. младунче пса, псестанце	2. фиг. погрд. дете, дечак (РМС) неваљало, рђаво дете или уопште неваљала, рђава, зла особа, псето (РСЖ)

То подразумева да се ове семеме одликују искључиво експресивном функцијом повишеног емотивног набоја и негативне комуникативне улоге, са намером да увреде, дискредитују, понизе и сл. Њихова функција јесте да адресант према адресату, у говорном догађају који подразумева ситуацију повишеног емотивног набоја (свађа, расправа, псовање, грдња и сл.), изрази одређена негативна емотивна и психолошка стања, најчешће љутње, беса, незадовољства, заједљивости и сл.²² Поставља се питање зашто се управо зоолошким називима, међу којима предњаче називи за *пса*, испољава негативан и увредљив став према људима. Одговор на то питање покушава да пружи Н. Висковић: „Etnolozi još nisu razjasnili zbog čega čovjek čovjeka psuje psom ... i kujom, kozom, jarcem, magarcem, ali ne i pticom, mačkom, mravom, tigrom, zecom i općenito slobodnom životinjom ... možda zato jer su domaće životinje oličenje ropstva i kao takve predmet negativne identifikacije i prezira ... ili zato jer su to bića čovjeku najbliža i najpoznatija, na koje on prenosi vlastita svojstva” (Висковић 2009: 60).

5.9. Преко зоонимских метафора, поготово у жаргонском комуникативном варијетету, изражава се и посебан експресиван став према одређеним занимањима или друштвеним групама. Примећујемо да се у претежно супстандардној језичкој реализацији зоонимских значења негативан став може пројектовати и на представнике одређених занимања, који се на тај начин извргавају подсмеху или критици. Тако се припадници полиције углавном доводе у везу са животињама из групе назива за *псе* (*кер*, *керавац*, *цукела*, *пас*), чиме се још једном потврђује да у српском друштву преовлађује негативна репрезентација пса на вредносној скали људског односа према животињама, али и негативан однос према представницима закона:

²² Илокуциона снага овако семантички и стилски активираних зоонима у комуникативном чину може бити повећана узвичним тоналитетом, одн. екскламативном ознаком, као и инвективном морфолошком категоријом.

<i>кер</i>	м 1. а. пас уопште	милиционар, полицајац (РСЖ)
<i>керавац</i>	линијски милиционар одн. полицајац, позорник, полицајац који води пса (РСЖ)	
<i>пас</i>	м 1. зоол. а. домаћа животиња, сродна вуку, сисар <i>Canis familiaris</i> из пор. <i>Canidae</i> који има изоштрено чуло слуха и мириса (...)	2. б. полицијски агент (РМС)
<i>џукела</i>	ж 1. велики сеоски пас, псина; пас који није расан	милиционар (РСЖ)

6. Закључак

6.1. Видимо да се зоонимским метафорама на примерима из лексичко-семантичке групе назива за *псе* изражавају махом негативне и непожељне људске особине које се доминантно односе на његов *карактер* (рђав, злобан), *понашање* (брбљиво, некултурно, припросто) и *сексуалност* (повишена сексуална активност, похотљивост, неморалност). Човек који се назива *псом* (или неком лексичком варијантом сличне семантичке вредности) обично је: зао (*куче, кучак, куја, кучка*), лош (*куче, кучак, кер*), онај који својим поступцима изазива презир (*кер, пас, псето*), покварен (*кер*), неваљалац (*џукела, џукац*), нитков (*џукела, џукац*), глуп (*кер, џукац, џукела*), особа лаког морала (*куја, кучка*), човек или жена зле, пасје нарави (*пасјак, пасјака, пасјакиња*). Такође, назив за пса неретко је употребљен са намером да се особа увреди (*нашче, псето, псина, штене*) или да се искаже презир према неком занимању, као што је полицијско (*кер, керавац, џукела, пас*). С обзиром на то да се метафорички пренос назива са животиње на човека (по формули ЧОВЕК ЈЕ ЖИВОТИЊА) може успоставити према реалним особинама неке животиње, и недијагностичким, пројектованим обележјима која представљају део колективне експресије лингвокултуролошке заједнице, закључујемо да је негативна конотиранот *пса* мотивисана, пре свега, наталоженим народним предрасудама према овој животињи. То није необично с обзиром на појаву да човек често ниподаштва животиње приписујући им особине нижег реда (в. *Велики ланац постојања*), те да их посматра кроз људски систем вредности и навика на које утичу традиција, вера и простор. Стога је у тумачењу ових метафора неопходно узети у обзир низ изванјезичких, контекстуалних и друштвених фактора (Милић 2013: 209). Идентификујући се са животињама људи се, заправо, деградирају, па зоонимска метафора постаје средство изражавања непожељних људских карактеристика. У питању су оне особине које се препознају као мање људске, које поништавају људско у човеку изједначавајући

га са нижим животињским врстама за које је карактеристично одсуство разума, нагонско, неконтролисано понашање, несвојствено цивилизацијским нормама. И. Видовић Болт је писала о човековом отклону, дистанци од нижих врста и чак својеврсном антагонизму човек који према животињама гаји: „Он (човек) их (животиње) безобзирно потцењује, оне су објекат његовог оговарања и изругивања, а свиме тиме одаје своју надређену, углавном самостално додељену улогу *господара животиње*” (Szereszunowicz 2009: 67, према Видовић Болт 2011: 20). По свој прилици, разлог томе јесте тежња да се људски свет прикаже позитивнијим од животињског.

ЛИТЕРАТУРА

Брем 1967: А. Едмунд Брем, *Како живе животиње*, Ријека: „Отокар Кершовани”.

Видовић Болт 2011: I. Vidović Bolt, *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji 1*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Висковић 2009: Nikola Visković, *Kultruna zoologija*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Вјежбицка 1985: A. Wierzbicka, *Lexicography and conceptual analysis*, Karoma, Ann Arbor.

Гољак 2005: С. Гољак, „Лексема као компонента фразеологизма (на примеру српских и белоруских фразеологизама са зоонимима)”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 34/1, Београд: Међународни славистички центар, стр. 173–182.

Гортан-Премк 2004: Д. Гортан-Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Драгићевић 2010: Р. Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за издавање уџбеника.

Кевечеш 2010: Z. Kövecses, *Metaphor. A practical introduction*, Second edition, New York: Oxford university press.

Киршова 2000: М. Киршова, „Прилог проучавању фразеологизама (Руско-српске паралеле)”, *Научно састанак слависта у Вукове дане*, 30/1, Београд: Међународни славистички центар, стр. 149–157.

Кјетилка, Клепарски 2005: R. Kiełtyka, G. A. Kleparski, „The ups and downs of the Great Chain of Being: The case of canine zoosemy in the history of English”, *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 2, 22–41.

Ковачевић 2015: Ј. Ковачевић, „О придевским еталонима у српском језику”, *Свет речи*, 39–40, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, стр. 32–39.

Кулишић 1970: Ш. Кулишић, *Из старе српске религије*, Београд: Српска књижевна задруга.

Лејкоф, Тарнер 1989: G. Lakoff, M. Turner, *More than cool reason, A field guide to poetic metaphor*, Chicago: University of Chicago Press.

Мартса 1999: S. Martsa, „On exploring the conceptual structure of folk knowledge: the case of animal terms”, *Lingustica e Filologia* 9, 73–87.

Милић 2013: G. Milić, „Pristup zoosemiji u okviru teorije konceptualne metafore i metonimije”, *Jezikoslovlje*, 14/1, str. 197–213.

Прћић 1997: Т. Прћић, *Семантика и прагматика речи*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Прћић, Халупка 1998: Т. Прћић, С. Халупка, „Крокодилу мој контрастивни: од животиња вокативи за људе инвективи”, *VI симпозијум Контрастивна језичка истраживања*, Нови Сад: Филозофски факултет, стр. 295–300.

Ранђеловић 2012: А. Ранђеловић, „Метафорична значења зоонима која се односе на људске особине”, *Наш језик*, XLIII/3–4, Београд: Институт за српски језик САНУ, стр. 89–107.

Ристивојевић Рајковић 2008: Н. Ристивојевић Рајковић, „Зоонимска метафорика о мушкарцима и женама”, *Philologia*, бр. 6, Београд: Филолошки факултет, стр. 45–52.

Ристивојевић Рајковић 2014: Н. Ристивојевић Рајковић, „Погрдни називи за мушкарце и жене – прилог проучавању концептуализације рода”, *Језик, књижевност, маргинализација*, Ниш: Филозофски факултет, стр. 133–142.

Ристић 2004: С. Ристић, *Експресивна лексика у српском језику*, Београд: Институт за српски језик.

РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, (I–III Матица српска – Матица хрватска, IV–VI Матица српска), Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

Родригез 2009: I. L. Rodriguez, „Of Women, Bitches, Chickens and Vixens: Animal Metaphors for Women in English and Spanish”, *Culture, language and representation*, 77–100.

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XVIII, Београд: Институт за српски језик и књижевност, 1959–.

РСЖ: Драгослав Андрић, *Двосмерни речник српског жаргона*, Београд: Zepter Bookwork, 2005.

РСЈ: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.

Скок 1971–1974: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. I–IV, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

СМР 1998: Шпиро Кулишић, Петар Ж. Петровић, Никола Пантелић, *Српски митолошки речник*, друго изд., Етнографски институт САНУ, Београд: Интерпринт.

Хајнс 1999: C. Hines, „Foxy chicks and playboy bunnies: A case study in metaphorical Lexicalization”, у: Misako K.H. (ur.) *Cultural, Typological and Psychological Perspectives on Cognitive Linguistics*, Amsterdam: Benjamin's, 9–23.

Халупка Решетар, Радић 2003: S. Halupka-Rešetar, Biljana Radić, „Animal names used in addressing people in Serbian”, *Journal of Pragmatics*, 35, 1891–1902.

Штасни 2011: Гордана Штасни, „Семантичко-деривациони потенцијал именица из лексичке групе животиња”, *Лексикологија, ономастика, синтакса. Зборник у част Гордани Вуковић*, Нови Сад: Филозофски факултет, 307–317.

Шћепановић 2002: М. Шћепановић, „Зооним као ономастички термин”, *Српски језик*, vol. 7, бр 1–2, Београд: Филолошки факултет, стр. 321–326.

Slobodan B. Novokmet

METAPHORIC MEANINGS OF ANIMAL NAMES FOR *DOGS* (CANINE)
TO HUMAN CHARACTER TRAITS

Summary

The subject of our paper is analyzes of the metaphoric meanings of animal names from category *pas* (*pas, ker, kuja, kučka, džukela* etc.) in relation to the undesirability of human character traits. By focusing on *the Great chain of being* metaphor and semantical analyzes of the corpus from dictionaries of Serbian language, we will determine which human character traits are represented by canine zoonyms, and how folk knowledge and cultural connotation of the lingvocultural language community determine primary negative connotation of animal names denotating dogs.

Key words: zoonym, zoosemy, lexical metaphor, The Great Chain of Being metaphor